

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

3. konferenca DAES

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje

Moravske Toplice
10.-11. november 2005

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje

Uredil:

doc. dr. Stane Kavčič

Programski odbor:

dr. Emil Erjavec (predsednik), dr. Andrej Udovč (namestnik), dr. Miroslav Rednak, dr. Stane Kavčič, dr. Luka Juvančič, dr. Aleš Kuhar, mag. Neva Pajntar, dr. Jernej Turk, Tone Perpar, Martin Nose.

Izdajatelj:

Društvo agrarnih ekonomistov - DAES; zanj Miroslav Rednak

Prelom in priprava za tisk:

dr. Stane Kavčič, mag. Ajda Kermauner Kavčič

Oblikovanje naslovnice:

Grega Kropivnik

Tisk:

Tiskarna Pleško d.o.o.

1. izdaja

Naklada 400 izvodov

Domžale, 2006

Prispevki so recenzirani. Za jezikovno pravilnost in vsebino odgovarjajo avtorji.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

338.43(497.4)(063)

63(497.4):339.923:061.1EU(063)

DRUŠTVO agrarnih ekonomistov Slovenije. Konferenca (3 ; 2005 ;
Moravske Toplice)

Slovenija v EU - izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje /
3. konferenca DAES, Moravske Toplice, 10.-11. november 2005 ;
[uredil Stane Kavčič]. - 1. izd. - Ljubljana : Društvo agrarnih
ekonomistov Slovenije - DAES, 2006

ISBN 961-91094-2-2

1. Gl. stv. nasl. 2. Kavčič, Stane, 1966-
224538368

V. Večnamensko kmetijstvo
in podeželje

KMETIJSKE ZADRUGE IN ZADRUŽNO PRAVO

Franci AVSEC^a, Primož ŽERJAV^b

IZVLEČEK

Prispevek analizira prednosti in slabosti, ki jih za zadruge, posebej v kmetijstvu, ugotavlja sodobna zadružna teorija. Teoretične predpostavke in dognanja prispevek povezuje s primerjalnopравnim pregledom novejših sprememb zadružnega prava, pri čemer posebej omenja osnutek za enotni (modelni) zakon o kmetijskih zadrugah v ZDA, Uredbo št. 1435/2003/ES o statutu evropske zadruga (Societas Cooperativa Europaea - SCE), novejše zadružne predpise posameznih držav kakor tudi slovenski Zakon o zadrugah. Razvoj sodobnega zadružnega prava označujeta zlasti dve težnji. Zaradi globalizacije se zadružno pravo vse bolj neposredno ali vsaj posredno usklajuje v mednarodnih okvirih. Oblikovanje notranjega trga v meddržavnih povezavah (na primer v Evropski uniji) s prostim gibanjem proizvodnih dejavnikov in široko pojmovano pravico do ustanavljanja pa ima za posledico tudi bolj ali manj prikrito tekmovanje med posameznimi pravnimi ureditvami. Po drugi strani je v mnogih državah opaziti približevanje posameznih določb na področju zadružnega prava ureditvi delniških družb. Vsi ti procesi imajo svoje prednosti in nevarnosti.

Ključne besede: evropska zadruga (SCE), Slovenija, zadruga, zadružna teorija, zadružništvo, zadružno pravo, zakon o zadrugah.

AGRICULTURAL COOPERATIVES AND COOPERATIVE LAW

ABSTRACT

The paper analyses the advantages and weakpoints of cooperatives, especially in agriculture, as they are identified by the contemporary cooperative theory. The theoretical findings are connected with the comparative survey of recent developments of the cooperative law, where the draft new model law on agricultural cooperatives in USA, the Regulation No. 1435/2003/EC about the statute of the European Cooperative Society (Societas Cooperativa Europaea, SCE) and cooperative regulation in some other states as well as the Slovenian Act on Cooperatives are mentioned. The development of the modern cooperative law is characterised by two trends. Due to the globalisation, the cooperative law is being directly or, at least indirectly, harmonized on the international level. The setting up of internal market in various integrations (EU, for instance), which includes the free movement of production factors and widely interpreted right of establishment, brings also more or less latent competition among different legal regimes. Moreover, in several states some legal provisions about cooperatives are being modelled following the joint-stock company example. All these developments have their advantages and risks.

Key words: Act on cooperatives, cooperation, cooperative law, cooperatives, cooperative theory, European cooperative society (SCE), Slovenia.

^a Zadružna zveza Slovenije, Miklošičeva 4, 1000 Ljubljana in Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zootehniko, Katedra za agrarno ekonomiko, politiko in pravo, Groblje 3, 1230 Domžale; franci.avsec@siol.net

^b Zadružna zveza Slovenije, Miklošičeva 4, 1000 Ljubljana; primoz.zerjav@zadrzna-zveza.si

1 Razlogi za kmetijske zadruge: prednosti zadružne organiziranosti

Zadruga je po svoji vsebini interdisciplinarni pojav, ki vključuje gospodarske, sociološke, pravne in zgodovinske vidike. Zato ga je težko celovito zajeti in izčrpno opredeliti. Nasprotujoča si ideološka izhodišča o vlogi zadrug so dolga desetletja ovirala sprejem enotne opredelitve v mednarodnih okvirih, zaradi česar so v Mednarodni zadružni zvezi presojali zadružno naravo organizacije na podlagi upoštevanja t. i. zadružnih načel. Ob svoji stoletnici pa je Mednarodna zadružna zveza 1995 sprejela Izjavo o zadružni istovetnosti, v kateri opredeljuje zadrugo kot »avtonomno skupino oseb, ki so se prostovoljno združile, da uresničijo svoje gospodarske, socialne in kulturne potrebe na podlagi skupnega in demokratično upravljanega podjetja« (ICA, 2003). To opredelitev je leta 2002 sprejela tudi Mednarodna organizacija dela v svojem Priporočilu št. 193 o spodbujanju zadrug (ILO, 2002).

Nekateri teoretiki tej opredelitvi ugovarjajo, da je preohlapna in premalo pove o bistvenih razlikah med zadrugami in nezadružnimi organizacijami. Kot bistveno razlikovalno značilnost zadruge predlagajo načelo identitete, na podlagi katerega so člani zadruge sočasno lastniki (vlagatelji), upravljalci in sodelavci (poslovni partnerji, uporabniki storitev ali delavci) zadruge (Beuthien, 2003a). Tudi ameriška zadružna teorija opredeljuje zadrugo kot organizacije v lasti in upravljanju uporabnikov (user-owner principle, user-control principle) tako, da uporabniki pridobivajo tudi koristi od delovanja zadruge (user benefit principle; USDA, 2002).

Enovite in v sebi sklenjene zadružne teorije (še) ni. Razloge za zadružno organiziranje sodobni teoretiki iščejo zlasti v transakcijski ekonomiki in teoriji iger, medtem ko na pomanjkljivosti zadružnega organiziranja opozarjata teorija premoženjskih pravic in teorija skrbništva (Krivokapič-Skoko, 2002).

Transakcijska teorija izhaja iz predpostavke, da je vsaka transakcija (menjava) povezana s stroški (transakcijski stroški). Usklajevanje odločitev v gospodarstvu poteka med dvema skrajnostma. Ena od njiju je trg. Trg je zelo prožna oblika usklajevanja, a je povezan s tveganjem nestabilnih transakcij: pogodbe so vedno nepopolne in ne morejo predvideti vseh prihodnjih možnih situacij. Druga skrajnost je hierarhična organiziranost. Ta omogoča večjo kontrolo in stabilnost transakcij, a ne zagotavlja zadosti vzpodbud in prožnosti. Zato se v sodobnem gospodarstvu uveljavljajo vmesne oziroma hibridne oblike organiziranosti, ki skušajo povezati prožnost (zaradi prilagajanja spremenljivim razmeram v okolju) in stabilnost (zaradi zmanjšanja negotovosti glede ravnanja poslovnih partnerjev). Značilna hibridna oblika povezovanja gospodarskih subjektov, ki na eni strani krepi njihov tržni položaj in na drugi strani ohranja njihovo gospodarsko samostojnost, je zadruga (Theurl in Schweinsberg, 2004).

Na podlagi teorije transakcijskih stroškov ameriški ekonomist John M. Staats navaja za nastanek kmetijskih zadrug štiri razloge. Sredstva v kmetijski proizvodnji so pogosto vezana v tem smislu, da je njihova vrednost v katerikoli drugi uporabi pogosto bistveno nižja od nabavne vrednosti. Če na trgu ni zadostne konkurence, *vezanost sredstev* omogoča poslovnim partnerjem kmeta oportunistično ravnanje oziroma rento (v višini razlike med vrednostjo v sedanji in drugi najboljši alternativni uporabi). V okviru teze, da je problem monopolne moči mogoče razrešiti samo s protimočjo, je že J. K. Galbraith kot glavno funkcijo kmetijskih zadrug navedel izravnano tržne moči (Galbraith, 1956). Razlog za organiziranje kmetijske zadruge so lahko tudi *eksternalije*: če proizvajalci s svojim organiziranjem preprečijo drugim udeležencem v proizvodno-prodajni verigi, da bi nanje prevalili nekatere stroške, ali pa prisilijo druga, nezadružna podjetja, da poslujejo bolj konkurenčno (zadruga kot merilec primerjalne konkurence). Zaradi *negotovosti* zadruga v lasti članov lažje izvaja določene poslovne politike (na primer politiko akontativnih cen) kot podjetje v lasti vlagateljev. V skladu z načelom *hierarhične dekompozicije* zadruga v

primerjavi s podjetji v lasti vlagateljev predpostavlja ohlapnejšo obliko vertikalne integracije, ki omogoča, da posamezni člani sprejemajo odločitve o proizvodnji samostojno, odločitve o prodaji in nabavi pa skupaj (Staat, 1987).

Na podlagi *teorije iger* je mogoče vsako organizacijo, tudi zadrugo, proučevati kot koalicio udeležencev, ki imajo različne preference.

V teoriji razvrščajo igre na nekooperativne in kooperativne. Za nekooperativne igre je značilno, da udeleženci (igralci) zaradi visokih komunikacijskih stroškov, nemožnosti uveljavljanja pogodb, nezaupanja in podobnih razlogov delujejo samostojno in neodvisno drug od drugega. Kooperativne igre pa temeljijo na sodelovanju med udeleženci, ki lahko med seboj komunicirajo in sklepajo zavezujoče dogovore. Zato lahko v skupnem delovanju, čeprav nimajo povsem istovetnih ciljev, pridobivajo tudi koristi.

Za nastanek in delovanje organizacije (zadruga) so potrebna pogajanja, zlasti o delitvi čistih koristi od skupnega delovanja. Vendar koalicija ne bo dosežena že tedaj, ko bo rezultat skupnega delovanja večji od vsote koristi ločenega nastopanja. Organizacija nastane šele, ko vsak od udeležencev pridobi več koristi (oziroma nosi manj stroškov) kot v primeru, če bi nastopal samostojno ali v drugačni koaliciji. Pri tem je pomembna sposobnost člana, da pridobi koncesije od drugih članov. Ta sposobnost je odvisna od stroškov, ki bi jih po izstopu iz organizacije morali prevzeti člani, ki ostanejo v organizaciji (pogajalska grožnja posameznega člana v organizaciji), in od stroškov, ki bi jih po prepričanju tistih, ki ostanejo v organizaciji, moral prevzeti član, ki zapusti organizacijo. Ti stroški določajo stopnjo resnosti, s katero grožnjo posameznega člana z izstopom dojemajo drugi člani (Staat, 1983).

2 Spremembe v kmetijstvu

Razmere v kmetijstvu se spreminjajo. O'Brien (2005) ugotavlja vztrajno zmanjševanje števila kmetov, zlasti srednjih in manjših, v ZDA. Tako število potencialnih članov v kmetijskih zadrugah postaja vse bolj omejeno. Postavlja se vprašanje, ali lahko zadruga učinkovito zagotavljajo koristi tudi manjšemu številu večjih kmetov podobno, kot so svoj čas opravljale koristne storitve za veliko število majhnih kmetov. Razvoj sodobne biotehnologije prinaša kmetijski pridelavi nove možnosti, a zahteva večja vlaganja za dostop do novih tehnoloških dosežkov (na primer semena) kot tedaj, ko je kmetijske raziskave in razvoj skoraj v celoti gmotno podpirala država. Kmetje z večjimi gospodarstvi pogosto želijo, da tudi zadruga sama razvija nove tehnološke rešitve za svoje člane ali se usmeri v tehnološko zahtevno predelavo in tako članom omogoči koristi od vlaganj. Informacijska tehnologija je okrepila položaj trgovine in potrošnika, ki lahko nadzirata sledljivost živil ter postavljata pridelovalcem in predelovalni industriji različne zahteve ne samo glede lastnosti proizvodov, temveč tudi glede samih proizvodnih postopkov. Eden od odzivov na te spremembe je industrializacija kmetijstva, ki povečuje stopnjo nadzora nad pridelovalnimi postopki, pogosto z integracijo primarne proizvodnje k predelavi, ta pa običajno temelji na kooperacijskih pogodbah med veliko industrijsko korporacijo in posameznimi proizvajalci. S tem se trg kmetijskih proizvodov za posameznega proizvajalca bistveno zožuje.

Skupna posledica naštetih demografskih, tehnoloških in organizacijskih sprememb je potreba zadrug po večjem kapitalu.

V skladu z razširjenim pojmovanjem ima kapital v zadrugi izrazito pomožno naravo, čeprav je treba priznati, da Mednarodna združna zveza v svojih združnih načelih, ki jih doslej formulirala kar trikrat (1937, 1966, 1995) dosledno vztraja le na tem, da je delitev dobička na podlagi kapitala v zadrugah omejena ali pa je ni (ICA, 2003).

Iz takšnega pojmovanja so različne zahteve glede članskih pravic na podlagi vloženega kapitala prešle tudi v združno zakonodajo.

V ZDA nimajo organizacijskih (korporacijskih) predpisov o zadrugah na zvezni ravni, temveč so zakone o kmetijskih zadrugah oziroma splošne zakone o zadrugah sprejele posamezne zvezne države. Na zakonodajo o kmetijskih zadrugah v posameznih zveznih državah pa so pomembno vplivali štiri sklopi zveznih predpisov, ki urejajo za kmetijske zadruge posebne izjeme glede: 1. protimonopolne zakonodaje, 2. obdavčenja, 3. kmetijskega kredita in 4. vrednostnih papirjev.

Tako Capper-Volsteadov zakon iz leta 1922 priznava združenjem kmetovalcev izjemo od prepovedi konkurenčno omejevalnega združevanja (skupna prodaja po določeni ceni) pod štirimi pogoji:

- a) če so člani združenja, ki imajo glasovalno pravico, izključno kmetovalci,
- b) če združenje posluje v korist svojih članov kot proizvajalcev,
- c) če ima vsak član zadruge en glas ali stopnja dividende na vplačani kapital ne presega 8 % in
- d) če vrednost proizvodov, ki jih zadruga prodaja za člane, ni večja od vrednosti proizvodov, prodanih za nečlane (United States House of Representatives, 2005).

Davčni predpisi v ZDA omogočajo kmetijskim zadrugam, da se ristolno ne obdavčuje na ravni zadruge, temveč le na ravni člana. Pod strožimi zahtevami lahko kmetijske zadruge uveljavijo dodatne ugodnosti.

Predpisi o kmetijskem kreditu pa zagotavljajo kmetijskim zadrugam ugoden dostop do kreditov zadružne banke kot enega od stebrov Kmetijskega kreditnega sistema, ki zagotavlja kmetom in njihovim zadrugam ugodne obrestne mere. Ta sistem namreč štejejo za državno podprto podjetje (government sponsored enterprise, GSE), čeprav državno jamstvo ni izrecno določeno. Kmetijska zadruga, ki želi pridobiti ugodnejši kredit od zadružne banke, mora izpolnjevati štiri pogoje:

- a) njeni člani morajo biti kmetje oziroma proizvajalci na področju akvakulture,
- b) upoštevati mora načelo enake glasovalne pravice,
- c) dividenda na vplačani kapital ne sme presegati višine, ki jo določi pristojni organ, in
- d) kmetijski proizvajalci ali njihove zadruge morajo imeti najmanj 80 % glasov v zadrugi.

Podobne pogoje, kot jih predvideva davčna zakonodaja za posebno obravnavo zadružnega ristolna, določa tudi zakonodaja o vrednostnih papirjih, da bi bile zadruge oproščene strogih obveznosti glede registracije in poročanja (O'Brien, 2005).

3 Problemi zadružnega organiziranja

Novejša zadružna teorija ugotavlja nekaj slabosti organizacijskega modela tradicionalnih zadrug.

Med njimi na prvem mestu omenjajo *problem skupne lastnine ali zastonjkarstva*. Zastonjkarstvo je lahko *zunanje*, kadar posameznik, ki ni član zadruge, uživa koristi od delovanja zadruge, ne da bi k temu karkoli prispeval (na primer: zadruga uspe izposlovati ugodne pogoje za prodajo kmetijskih proizvodov, ugodnejše cene pa koristijo tudi pridelovalcem, ki niso člani). Možnih rešitev tega problema je več (na primer: da zadruga skuša čim več pridelovalcev sprejeti v članstvo in s tem tudi okrepiti svoj tržni položaj, da se pogodbeno razmerja učinkovito uredijo in izvajajo, da se zadruga namesto zavzemanja za splošno izboljšanje proizvodnih in prodajnih pogojev prizadeva zagotoviti koristi samo za člane, denimo s pravno zavarovano blagovno znamko, in podobno). Zastonjkarstvo pa je lahko *notranje*, kadar posameznik, na primer novo sprejeti člani, v primerjavi z drugimi

člani ne prispevajo ustreznega deleža koristim, ki jih imajo od zadruge (Nilsson, 1999; Iliopoulos in Cook, 2004).

Načelo identitete oziroma lastništva uporabnikov lahko otežuje dostop zadruge do kapitala. Pri tem omenjajo problem horizonta in portfeljski problem.

Portfeljski problem se lahko pojavlja zato, ker večja vlaganja v zadrugo niso skladna z načelom razpršitve tveganja, v skladu s katerim se radi ravnajo mnogi, čeprav ne vsi vlagatelji: član kot uporabnik zadruge vlaga kapital v panogo, kjer ima praviloma že znatne naložbe (predvsem na svojem gospodarstvu).

Problem horizonta pa izhaja iz razlike med daljšo produktivno dobo nekega sredstva in krajšo dobo članove pravice do dela čistega dohodka od tega sredstva (Iliopoulos in Cook, 2004). Če premoženjske pravice v zadrugi praviloma temeljijo na sodelovanju člana z zadrugo in ne na vlaganju člana v zadrugo, so člani lahko za (večja) sprotna izplačila bolj zainteresirani kot za vlaganja, ki naj bi šele zagotovila bodoče donose (Hardesty, 2000).

Na področju upravljanja se lahko pojavita problem odločanja in problem kontrole.

Problem odločanja nastane kot posledica poslovanja zadruge v zapletenem okolju (na primer na turbulentnih trgih), ko združni managerji ne morejo več z gotovostjo presoјati, katere poslovne poteze so v najboljšo korist članov.

Problem nadzora pa izhaja iz premajhne usposobljenosti in pripravljenosti (pogosto pretežno proizvodno usmerjenih) članov zadruge, da bi pridobili pregled nad celotnim poslovanjem zadruge (Nilsson, 1999; Hardesty, 2000).

4 Novejše rešitve v združni zakonodaji

Kot praktičen odgovor na posamezne slabosti tradicionalnih kmetijskih zadrug so se na nekaterih območjih ZDA pojavile nove združne pobude, ki jih označujejo kot »zadruge nove generacije« (New Generation Cooperatives). Tovrstne zadruge se osredotočajo na proizvode z visoko dodano vrednostjo, namenjene tržnim vrzelim. Zato je obseg proizvodnje navadno omejen, skladno s tem pa je članstvo v zadrugi omejeno (zaprto). Združna dejavnost zahteva obsežna kapitalska vlaganja, zato so v teh zadrugah članski deleži višji, z njimi pa so povezane tudi dobavne pravice (delivery rights) oziroma obveznosti. Takšna ureditev lahko učinkovito odpravlja problem zastojkarstva, medtem ko prenosljivost članskih deležev lahko rešuje problema portfelja in horizonta (USDA, 2002).

S ciljem, da zadrugam omogočijo utrditev kapitalske podlage, so posamezne zvezne države ZDA v zadnjih letih sprejele zakone, v skladu s katerimi lahko postanejo člani zadruge tudi osebe, ki prispevajo samo kapital, a z zadrugo ne sodelujejo.

Takšen zakon je leta 2001 kot prva sprejela zvezna država Wyoming (Wyominški zakon o predelovalnih zadrugah, Wyoming Processing Cooperative Law), medtem ko v dotedanji splošni zakon o zadrugah s tem zakonom niso posegali. Na podlagi Wyominškega zakona o predelovalnih zadrugah iz leta 2001 ima zadruga lahko sodelujoče člane (patron members) in nesodelujoče člane (non patron members). Za samo kapitalsko udeležbo nesodelujočih članov v zadrugi novi zakon ne predvideva nikakršne omejitve, vendar pa delež sodelujočih članov pri dobičku ne sme biti nižji od 15 % (Wyoming Statutes, 2005). V upravnem odboru zadruge mora biti večina odbornikov iz vrst članov, najmanj enega odbornika pa izvolijo samo sodelujoči člani. Odborniki, ki jih izvolijo sodelujoči člani, imajo pri sklepanju o splošnih zadevah zadruge najmanj polovico glasov na upravnem odboru.

Tudi zvezna država Minnesota je leta 2003 sprejela poseben zakon za vse zadruge (ne samo kmetijske), ki dopušča članstvo nesodelujočim vlagateljem pod pogojem, da nesodelujoči člani v nobenem primeru nimajo več 85 % vseh glasov (pri čemer se večinsko izraženo mnenje sodelujočih članov šteje kot enoten glasovalni »blok« v

razmerju do glasov nesodelujočih članov) niti več kot 85-odstotni delež pri delitvi dobička zadruga (Minnesota Cooperative Associations Act, 2005). Podobno kot Wyoming je tudi Minnesota obdržala nespremenjen prejšnji zakon, ki ureja ustanavljanje in poslovanje zadrug (Hensley in Swanson, 2003).

Leta 2003 je ameriško strokovno pravniško združenje pričelo pripravljati modelni zakon o kmetijskih in s kmetijstvom povezanih zadrugah, ki omogoča vstop nesodelujočih članov s tem, da bi morala biti udeležba sodelujočih članov pri glasovanju in delitvi dobička zadruga določena na bistveno višji ravni kot v prej omenjenih zveznih državah. Soglasje o konkretno določeni meji še ni bilo doseženo (National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, 2005).

V Evropi je Francija leta 1992 dopolnila združno zakonodajo z določbami, v skladu s katerimi zadruga lahko v svojih pravilih predvidi možnost, da sprejme v članstvo osebe, ki ne bodo uporabljale storitev zadruga. Skupni kapitalski delež nesodelujočih članov lahko znaša največ 35 %. Kapitalska udeležba nesodelujočih članov se lahko poveča na največ 49 %, če so v takšno članstvo sprejete ali se nesodelujočim članom pridružijo še druge zadruga in zadruga kot nesodelujoči člani tudi dejansko zagotovijo razliko med 35 % in 49 % kapitalske udeležbe (Loi no. 47-1775, 2005). Te določbe se za kmetijske zadruga ne uporabljajo, ker posebni predpisi dopuščajo kmetijskim zadrugam, da kot nesodelujoče člane (*associés non coopérateurs*) sprejmejo: 1. nekdanje člane, 2. delavce zadruga, njenih hčerinskih družb in združenj, v katere je zadruga vključena, 3. kreditne institucije in njihove hčerinske družbe, 4. regijske in departmajske kmetijske zbornice, 5. zasebnopravna poklicna in medpanožna združenja, ki v zadruga lahko vlagajo kapital, 6. kmetijske zavarovalnice in pozavarovalnice (Code rural, 2005). Nesodelujoči člani morajo biti zastopani v upravnem oziroma nadzornem svetu, vendar njihovi predstavniki lahko zasedejo največ eno tretjino mest. Na občnem zboru smejo nesodelujoči člani imeti največ petino glasov, noben posamezen nesodelujoči član pa ne sme imeti več kot desetino vseh glasov (Code rural, 2005).

Reforma italijanskega prava kapitalskih družb in zadrug iz leta 2003 (Decreto legislativo 17 gennaio 2003, n. 6, 2003) je odpravila osebno odgovornost članov za obveznosti zadruga. Za ureditev zadrug se nadomestno uporabljajo določbe o delniški družbi oziroma, če ima zadruga manj kot 20 članov ali manj kot milijon evrov premoženja, določbe o družbi z omejeno odgovornostjo (Codice civile, 2005).

Spremenjene določbe o zadrugah urejajo možnost, da ima zadruga t. i. člane vlagatelje (soci finanziatori), v korist katerih so lahko določeni ugodnejši pogoji za delitev dobička in prostovoljnih rezerv, čeprav te določbe niso povsem nedvoumne (Presti, 2003). Člani vlagatelji ne smejo imeti več kot ene tretjine glasov, ki pripadajo navzočim in zastopanim članom na občnem zboru, poleg tega pa njihovi predstavniki lahko zasedajo največ eno tretjino mest v upravnem svetu oziroma poslovnem in nadzornem organu (Codice civile, 2005). Imetniki finančnih instrumentov brez glasovalne pravice oblikujejo posebno skupščino. Te imetnike v razmerju do zadruga zastopa poseben predstavnik s pravico do pregledovanja poslovnih knjig, pravico do pridobitve izpiskov iz teh knjig, pravico do navzočnosti na občnem zboru in pravico izpodbijanja sklepov občnega zbora zadruga (Codice civile, 2005).

Uredba Sveta št. 1435/2003/ES o statutu Evropske zadruga (Societas Cooperativa Europaea, SCE) opredeljuje SCE kot pravno osebo, katere namen je zadovoljevati gospodarske potrebe članov oziroma pospeševati njihove gospodarske oziroma socialne dejavnosti, predvsem tako, da zadruga sklepa pogodbe s svojimi člani; lahko pa opravlja dejavnost tudi po hčerinski družbi. Pravila zadruga morajo določiti najnižji kapital, pod katerega se znesek osnovnega kapitala ne sme zmanjšati zaradi izplačila članom, ki jim je članstvo prenehalo, ali njihovim naslednikom. Ta znesek po uredbi ne sme biti manjši od 30.000 evrov.

Če tako dovoljuje zakonodaja države članice, kjer ima SCE sedež, so v skladu z uredbo lahko člani SCE tudi osebe, ki ne uporabljajo storitev zadruga, temveč samo vlagajo kapital (člani vlagatelji). Člani vlagatelji imajo upravljalne in premoženjske pravice, pri čemer za upravljalne pravice veljajo določene omejitve: na občnem zboru smejo imeti največ 25 % glasovalnih pravic (člen 59(3)) in smejo zasesti največ četrtno mest v nadzornem organu (člen 39(4)) oziroma upravnem organu (člen 42(2) uredbe).

V nemški literaturi so zadržani do članstva nesodelujočih vlagateljev v zadrugi. Pridobivanje dodatnega kapitala naj bi zadrugam omogočila zlasti prenosljivost članskih deležev in pa kombinacija združne oblike in druge družbe, na primer vlaganja tihih družbenikov v zadrugo, vstop zadruga kot komplementarja v komanditno delniško družbo (Greve in Lämmert, 2001; Beuthien, 2003b; Beuthien 2004).

5 Kritične presoje določb o članstvu nesodelujočih vlagateljev

Tudi v ZDA nekateri odsvetujejo zadrugam pridobivanje zunanjega kapitala in priporočajo druge poti financiranja (največjo možno izrabo možnosti za pridobitev posojil in nevračljivih sredstev, najem namesto nakupa zmogljivosti, odprodaja poslovno nepotrebnih sredstev itd.; prim. USDA, 2002).

Široke možnosti, ki so jih določili zakoni posameznih držav za članstvo nesodelujočih vlagateljev, so naletele na kritike v sami ameriški teoriji. Tako Baarda (2004) ugotavlja, da ima član kot vlagatelj in kot poslovni partner zadruga lahko različne interese, vendar te interese sam usklajuje in izravnava. Če pa zastopajo interese vlagateljev in interese uporabnikov različne osebe, postane usklajevanje zunanji proces, ki lahko bistveno vpliva na ciljno strukturo in poslovno politiko zadruga.

Po njegovem mnenju delniške družbe delujejo v korist vlagateljev, zadruga v korist uporabnikov. Od tega enovitega cilja so možni odmiki le v omejenem obsegu in še to samo, če tako nalaga javna korist. Tako ima delniška družba za cilj povečevanje vrednosti podjetja oziroma vrednosti delnice. Na tem stališču stoji ameriško pravo od sodbe v znamenitem primeru Dodge proti Ford (*Dodge v. Ford Motor Co.*, 170 N.W. 668, 684, Mich. 1919), ko je uprava avtomobilske tovarne Ford utemeljevala znižanje cen za avtomobile kot poslovno potezo v javno korist. Na zahtevo nezadovoljnih delničarjev, prikrajšanih pri dobičku, je sodišče zavrnilo takšno utemeljevanje. Tudi sedanja načela korporacijskega upravljanja zahtevajo, da uprava deluje za večji zaslužek delničarjev, pri tem pa mora upoštevati meje, določene z predpisi, in upoštevati etična vodila, ki so »razumno primerna za odgovorno poslovanje« ter pri tem lahko nameni »razumne zneske« za javno korist, človekoljubne, izobraževalne in podobne namene (Principles of Corporate Governance: Analysis and Recommendations, 1994).

Na podlagi sodne prakse in kodeksa korporacijskega upravljanja Baarda (2004) ugotavlja, da so omejitve od osrednjega cilja korporacije določene v javnem interesu, ne pa v zasebnem interesu neke ožje skupine, kar so vlagatelji kapitala v zadrugi. Vprašanje ima tudi zelo pomembno praktično plat: po ustaljeni praksi ameriških sodišč je treba predpise o varstvu vlagateljev uporabiti vedno, ko se vlagatelj odloča na podlagi pričakovanega donosa od kapitalske naložbe, ne pa zaradi uporabe (ali porabe) neke dobrine.

Obveznosti, ki jih zadruga prevzema proti nesodelujočim vlagateljem kapitala, je mogoče razvrstiti na pravno iztožljive in »mehkejš« obveznosti. Čeprav slednje niso iztožljive, utegnejo bistveno vplivati na poslovanje, na primer na cenovno politiko zadruga. Če zadruga sodelujočim članom zagotavlja korist v obliki nižjih cen, to za nesodelujoče člane pomeni manjši dobiček. Zato utegne zadruga začeti iskati nove vire, iz katerih izplačuje del presežka vlagateljem, da bi ohranila nezmanjšane možnosti za izplačila sodelujočim članom. Zadruga, ki ima nesodelujoče člane, bo tudi težko

ugotavljala svojo učinkovitost, saj mora pri tem uporabljati različna merila, ki se v razmerju do nesodelujočih članov preverjajo na trgu kapitala, v razmerju do sodelujočih članov pa znotraj organizacije (Baarda, 2004).

6 Evropska zadruga in zadruga po slovenskem pravu

Slovenski Zakon o zadrugah (ZZad) je bil sprejet leta 1992 in formalno samo enkrat noveliran (1993), medtem ko je bil Zakon o gospodarskih družbah (ZGD), čeprav sprejet za Zakonom o zadrugah (ZZad), doslej že osemkrat spremenjen in dopolnjen, v pripravi pa so nove spremembe in dopolnitve, ki naj bi jih sprejeli v obliki novega zakona (ZGD-1).

Slovenski ZZad podobno kot uredba o SCE opredeljuje zadrugo na podlagi pospeševalnega namena in načina, kako se ta namen uresničuje (praviloma s sklepanjem pogodb med člani in zadrugo), ter na podlagi spremenljivega števila članov. Vendar uredba o SCE pripisuje zagotovitvi in ohranjanju kapitala večjo težo, saj predvideva najnižji znesek osnovnega kapitala, ki se z izplačili članom ne sme zmanjšati, ter dopušča daljše roke za izstop člana iz zadruge in izplačilo deleža. V tem pogledu uredba približuje SCE delniški družbi, a ne povsem, in iz nemožnosti popolnega posnemanja delniške družbe po našem mnenju izhajajo za SCE tudi nekatera specifična tveganja.

Vsekakor se bo ob implementaciji Uredbe št. 1435/2003/ES (uredba se prične uporabljati 18. 8. 2006) tudi Slovenija morala odločiti, ali bo in kako široko bo odprla možnost za članstvo vlagateljev neuporabnikov v zadrugah. O tem vprašanju so se stališča v Evropski uniji očitno tako razhajala, da so morali z uredbo to vprašanje kompromisno prepustiti v urejanje posameznim državam članicam.

Čeprav uredba o SCE široko dopušča različne članske pravice (celo v okviru različnih razredov deležev), se v tem pogledu ne razlikuje bistveno od slovenskega zakona. Že sedanji ZZad dopušča različno obravnavo članov ob različnih pogojih, zlasti v poslovnem sodelovanju. Medtem ko glede upravljanja uredba o SCE prepušča zadrugi prosto izbiro med dvotirnim sistemom upravljanja (s poslovodnim in nadzornim organom) in enotirnim sistemom upravljanja (z upravnim organom), slovenski ZZad vztraja pri dvotirnem sistemu (poslovodstvo in nadzorni organ sta ločena). Po drugi strani so izjeme od načela enake glasovalne pravice v SCE, drugače kot po slovenskem zakonu (18. člen ZZad), določene zelo ozko in s precej zapletenimi določbami, kar bo spet vplivalo na privlačnost SCE v primerjavi z nacionalnimi zadrugami.

7 Sklep

Henry Hagen (2004) ugotavlja, da se združno pravo v vse večji meri usklajuje na mednarodni¹ ravni in vsebinsko približuje ureditvi delniških družb kot tiste pravno organizacijske oblike, ki obvladuje pretežni ali vsaj velik del sodobnega gospodarskega življenja. Vzporedno s tema dvema procesoma opaža, da pomembne regulativne naloge z demokratično legitimiranih zakonodajnih teles prehajajo na različna strokovna združenja, zlasti tista, ki delujejo na mednarodni ravni.²

¹ Prim. Resolucijo Generalne skupščine OZN št. 56/114 o zadrugah v družbenem razvoju iz leta 2001, Priporočilo št. 193 Mednarodne organizacije dela o spodbujanju zadrug iz leta 2002, Uredbo Sveta št. 1435/2003/ES o statutu evropske zadruge in Sporočilo Komisije Evropskih skupnosti o spodbujanju zadrug iz leta 2004 (COM(2004)18).

² Tako je denimo Baselski odbor za bančni nadzor leta 2004 objavil prenovljena merila za bančno poslovanje (»Basel II«). Ta merila so izrecno namenjena bankam, ki mednarodno poslujejo, a se zaradi »neizkrivljanja konkurence« uporabljajo tudi za druge banke. Posredno so ta merila pomembna za zadruge kot bančne kliente, posebej, ker se zadruge težje kot velike korporacije obračajo mimo bank na trg kapitala (podrobneje o teh merilih: Bank for

V Evropski uniji je zagotovljena svoboda ustanavljanja, ki po izrecni določbi iz člena 48 ustanovne pogodbe Evropske skupnosti velja tudi za zadruge (Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti, 2004). V zadnjih letih Sodišče Evropskih skupnosti zelo široko interpretira svobodo ustanavljanja.

Čeprav je SCE zamišljena samo kot dodatna možna oblika organiziranja za čezmejno poslovanje na podlagi predpisov Skupnosti - poleg zadrug, ki so ali bodo ustanovljene po predpisih posameznih držav članic, in deklarirani cilj uredbe ni usklajevanje združnega prava med državami članicami, pa bo posredna posledica uredbe tudi bolj ali manj prikrito tekmovanje med državami članicami, da bi na svoje območje privabile čim več SCE in zadržale čim več »domačih« zadrug, kajti »domača« zadruga se lahko pod določenimi pogoji preoblikuje v SCE, ta pa lahko prenese sedež v drugo državo članico, ne da bi zaradi tega prenosa prenehala z delom (Mock, 2004).

Utemeljeno je predvidevati, da bodo države članice raje privabljale zadruge z ohlapnejšimi predpisi kot pa s specifičnimi ukrepi, ki upoštevajo posebne značilnosti zadruge in so včasih povezani z manjšimi proračunskimi prihodki ali večjimi proračunskimi izdatki. Vsaj kar zadeva kmetijske zadruge, pa bi bilo iskanje rešitve za vsa vprašanja kmetijskega združništva v članstvu nesodelujočih vlagateljev pravopolitično zgrešeno. Nesodelujoči člani lahko samo dopolnjujejo kapitalno osnovo, ki jo oblikujejo sodelujoči člani. Tudi sami agrarni ekonomisti in sociologi ne menijo, da je tradicionalni model kmetijskih zadrug preživet (prim. Borgen, 2002); poudarjajo le, da so v posameznih okoliščinah (na nekaterih trgih in ob poslovnih politikah diferenciacije in osredotočenja) novi organizacijski modeli uspešnejši (Nilsson, 1999). To potrjuje tudi praksa evropskih kmetijskih zadrug, ki iščejo možnosti rasti tudi v medsebojnem povezovanju prek državnih meja. V tej luči se zdi ureditev kmetijskih zadrug v ZDA z marsikaterega vidika bolj pragmatična in pregledna kot evropski pristopi.

8 Literatura

- Baarda, J. 2004. »Outside« Cooperative Equity: Obligations, Tradeoffs, and Fundamental Cooperative Character. Paper presented at the NCR-194 Conference, Kansas City, Missouri, November 2, 2004; 1-37.:<http://www.agecon.ksu.edu/accc/ncr194/Events/2004meeting/Baarda2004.pdf>. (5. 9. 2005)
- Bank for International Settlements. 2004, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. 2004. Basel, Basel Committee on Banking Supervision: 239 str.
- Beuthien, V. 2003(a). Ist die Genossenschaft eine sozialetische Veranstaltung? V: Die eingetragene Genossenschaft im Strukturwandel, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht: 1-23.
- Beuthien V. 2003(b). Zeit für eine Genossenschaftsrechtsreform. V: Die eingetragene Genossenschaft im Strukturwandel, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht: 42-57.
- Beuthien, V. 2004. Genossenschaftsgesetz mit Umwandlungs- und Kartellrecht sowie Statut der Europäischen Genossenschaft, 14. Auflage, München, Verlag C. H. Beck: 1388 str.
- Borgen, S. O. 2002. Agency Problems in Norwegian Agricultural Cooperatives. NILF Norwegian Agricultural Economics Research Institute, Working paper 2002, 3: 1-26.

International Settlements, 2004).

Drug primer so mednarodni računovodski standardi (MRS), ki jih sprejema Odbor za mednarodne računovodske standarde (IASB). Kljub ugovorom združnih združenj z vsega sveta leta 2004 sprejeti MRS št. 32 štejejo vračljive združne deleže načeloma za dolžniški in ne lastni kapital, o čemer je bila izdana tudi posebna interpretacija, ki jo je Komisija Evropskih skupnosti potrdila v nekaj mesecih po izdaji (prim. Uredba Komisije (ES) št. 2237/2004 ... , 2004; Uredba Komisije (ES) št. 1073/2005 ... 2005). Prek Zakona o gospodarskih družbah (ZGD) od njegove osme novele konec leta 2004 MRS postopoma »prodirajo« tudi v slovensko pravo (računovodske določbe iz ZGD se uporabljajo tudi za zadruge).

- Code rural. 2005.: <http://www.legifrance.com/WAspad/VisuArticleCode?commun=CRURAL&code=&h0=CRURALNL.rcv&h1=6&h3=19> (5. 9. 2005).
- Codice civile. 2004. <http://www.studiocelestano.it/codici/cc/> (5. 9. 2005)
- Decreto Legislativo 17 gennaio 2003, n. 6. 2003. Riforma organica della disciplina delle società di capitali e società cooperative, in attuazione della legge 3 ottobre 2001, n. 366. Approvato in via definitiva dal Consiglio dei Ministri del 10 gennaio 2003 - pubblicato sulla Gazzetta Ufficiale del 22 gennaio 2003, n.17 - Suppl. Ord., <http://www.filodiritto.com/notizieaggiornamenti/30gennaio2003/riformasocietariaindice.htm>. (5. 9. 2005)
- Galbraith, J. K. 1956. *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*, rev. ed. Boston, Houghton Mifflin Co.: 208 str.
- Greve, R., Lämmert, N. 2001. Quo vadis Genossenschaftsgesetz? - Ein Überblick über aktuelle Diskussionsvorschläge, Arbeitspapiere Nr. 22, Münster, Institut für Genossenschaftswesen der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster: 1-18
- Hagen, H. 2004. Cooperative law between global realities and cooperative needs. How make both ends meet? International Co-operative Alliance Regional Assembly for Europe, Warsaw, 23-24 September 2004: 7 str.
- Hardesty S. 2005. Positioning Agricultural Cooperatives for the Future. ARE Update, Davis, Vol. 8, No. 3, Jan/Feb, 2005 : 7-10.
- Hensley R., Swanson D. 2003. Minnesota Legislature Adopts New Cooperative Associations Act: Coops Should Carefully Review Options to Avoid Pitfalls. New Alert, Dorsey & Whitney LLP, May 2003: 1-4.
- ICA, 2003. Rules Policies, Procedures & Standing Orders. 2003. Geneva 2003. International Cooperative Alliance: 20 str.
- Iliopoulos, C., Cook, M. 2004. The Organisational, Financial and Ownership Characteristics of US Agricultural Cooperatives: Survey Results From a New Institutional Economics Perspective, International Conference of Cooperative Economy (September 7th until September 9th, 2004), Münster, Westfälische Wilhelms-Universität: 15 str.
- ILO 2002: Recommendation concerning Promotion of Cooperatives. 2002. R193, Geneva, International Labour Organisation.
- Krivokapic-Skoko, B. 2002. The Concept and Classifications of Agricultural Co-operatives Australian Centre for Co-operative Research and Development (ACCORD), Bathurst, Charles Sturt University, November 2002.
- Loi n°47-1775. 2005 Loi portant statut de la cooperation version consolidée au 5 août 2003.: <http://www.legifrance.com/WAspad/Ajour?nor=&num=47-1775&ind=1&laPage=1&demande=ajour>. (5. 9. 2005)
- Minnesota Statutes. 2004 Minnesota Cooperative Associations Act. 2004, Chapter 308B. Copyright 2004 by the Office of Revisor of Statutes, State of Minnesota. <http://www.revisor.leg.state.mn.us/stats/> (5. 9. 2005)
- Mock, S. 2004. Die Perspektive der Europäischen Genossenschaft im Systemwettbewerb. International Conference of Cooperative Economy (September 7th until September 9th, 2004), Münster, Westfälische Wilhelms-Universität: 15 str.
- National Conference of Commissioners on Uniform State Laws. 2005. Uniform Agricultural And Agricultural Related Cooperatives Act. Meeting in its One-Hundred-And-Fourteenth Year Pittsburgh, Pennsylvania, July 22 - 29, 2005,: <http://www.canadalegal.com/gosite.asp?s=371> (5. 9. 2005)
- Nilsson, J. 1999. Co-operative Organisational Models as Reflections of the Business Environments, Helsinki, The Finnish Journal of Business Economics (LTA), 1999, 4: 449-470.
- O'Brien, D. 2005. Legal and Policy Considerations of Investor-Friendly Cooperatives, The National Agricultural Law center, University of Arkansas, Arkansas, January 2005; 1-16. <http://www.rurdev.usda.gov/rbs/pub/cir-60.pdf> (5. 9. 2005)
- Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti. 2004. Uradni list Republike Slovenije (Ur. l. RS), Ljubljana, št. 27-24/2004.

- Presti, G. 2003. Cooperative e modellismo giuridico. »Gli statuti delle imprese cooperative dopo la riforma del diritto societario«, Bologna, Associazione Disiano Preite per lo studio di diritto dell'impresa, Bologna il 7 febbraio 2003, http://www.associazionepreite.it/html_file/53.htm (5. 9. 2005)
- Principles of Corporate Governance: Analysis and Recommendations. 1994. American Law Institute, Corporate Governance Project, St. Paul, West. Pub. Co., 1994: 432 str. (Vol. I), 477 str. (Vol. II).
- Staatz, J. M. 1983. The Cooperative as a Coalition: A Game-Theoretic Approach. American Journal of Agricultural Economics, 1983, 65: 1084-89.
- Staatz, J. M. 1987. Farmers' Incentives To Take Collective Action Via Cooperatives: A Transaction Cost Approach. V: Cooperative Theory: New Approaches, SR 18, Washington, USDA: 87-105.
- Theurl, T., Schweinsberg, A. 2004. Neue kooperative Ökonomie. Moderne genossenschaftliche Governancestrukturen. Tübingen, Mohr Siebeck: 292 str.
- United States House of Representatives. 2005. United States Code, http://uscode.house.gov/download/title_07.shtm (5. 9. 2005)
- Uredba Komisije (ES) št. 2237/2004 z dne 29. decembra 2004 o spremembi Uredbe (ES) št. 1725/2003 o sprejemu določenih mednarodnih računovodskih standardov v skladu z Uredbo Evropskega parlamenta in Sveta (ES) št. 1606/2002 glede MRS št. 32 in IFRIC 1. 2004. Uradni list EU, št. L 393, 31. 12. 2004: str. 1-3.
- Uredba Komisije (ES) št. 1073/2005 z dne 7. julija 2005 o spremembi Uredbe (ES) št. 1725/2003 o sprejetju nekaterih mednarodnih računovodskih standardov v skladu z Uredbo (ES) št. 1606/2002 Evropskega parlamenta in Sveta glede OPMSRP 2, Uradni list EU, št. L 175, 8. 7. 2005: 3-7.
- Uredba Sveta (ES) št. 1435/2003 z dne 22. julija 2003 o statutu evropske zadruge (SCE). Uradni list Evropske unije, št. L 207, 18. 8. 2003: 1-24.
- USDA. 2002. Agricultural Cooperatives in the 21st Century. Cooperative Information Report 60, Washington, United States Department of Agriculture, Rural Business - Cooperative Service: 1-41.
- Wyoming Statutes. 2005. Title 17. Corporations, Partnerships and Associations: Article 2, Processing Cooperative, <http://legisweb.state.wy.us/statutes/titles/title17/c10a02.htm> (5. 9. 2005)
- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD). 2005. Ur. l. RS, št. RS 15-433/2005.
- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1). 2005. Ministrstvo za gospodarstvo, Ljubljana, http://www.mg-rs.si/katalog_informacij/zakon/zgd_1.pdf (5. 9. 2005)
- Zakon o zadrugah (ZZad). 1992. Ur. l. RS, št. 13-675/92, 7-291/93, 13-587/93, 22-955/94 in 35-2282/96.